

HET WOORD VAN DE WEEK

ORGAAN VAN HET HUMANISTISCH VERBOND

21e jaargang nr. 40 29 september 1968

administratie
postbus 114, Utrecht
tel. 030-24641
postgiro 58 t.n.v. Woord van de Week

abonnementsprijs voor Nederland, andere
E.E.G.-landen, Suriname, Curaçao en de
Antillen f 7,50 per jaar
Overige landen f 12,50 per jaar
losse nummers f 0,50
verschijnt wekelijks

Marxisten en humanisten, een ontmoeting

Hebt u wel eens drieduizend filosofen bij elkaar gezien? Kunt u zich dat voorstellen: drieduizend filosofen? Mij is dat onlangs overkomen. Dat was het geval tijdens het filosofenkongres dat begin van deze maand in Wenen gehouden is. Eigenlijk weet ik niet hoeveel er waren. De deelnemerslijst vermeldde vijfduizend inschrijvingen. Maar ze zullen wel niet allemaal gekomen zijn. Dat staat trouwens vast. In elk geval was bij de openingszitting het gehele reusachtige gebouw van de Staatsopera gevuld. Dat was overigens de enige gelegenheid dat ze nagenoeg allemaal bij elkaar waren. Want zo een monsterkongres valt natuurlijk direkt in allerlei afdelingen en samensprekingen uiteen; en ook op de z.g. voltallige zittingen waren er „maar” een duizend bij elkaar.

Filosofen zijn vakmensen, die naarstig een onderdeel van de filosofie als ambacht beoefenen. In dat opzicht verschillen ze niet van andere vaklui. We zijn ijverige specialisten op ons eigen deelgebied en snappen niet eens altijd wat andere filosofen op andere deelgebieden doen.

Ik herinner me, dat ik tijdens het kongres met een aantal collega's in het restaurant een kop koffie zat te drinken, toen er een opmerkelijke figuur voorbij kwam in slordige kleren en met wapperende haren. „Kijk”, zeiden we bijna tegelijk, „een filosoof!”. Een vreemde uitroep als je met drieduizend filosofen bijeen bent; maar het geeft wel weer dat de doorsnee-filosof niets heeft van de getuigende profeet. Hij is — op z'n best — een, misschien wat burgerlijke, wetenschapsman.

Dat zou allemaal niet zo opgevallen zijn, als het kongres niet bijeen was gekomen juist na de Tsjechoslowaakse gebeurtenissen en dan nog wel in Wenen. Dat wil zeggen in een stad, waar men intenser met de gebeurtenissen in het nabuurland meeleefde dan elders, in West-Europa. Wenen

ligt maar enkele tientallen kilometers van de Tsjechoslowaakse grens en er waren op dat moment enkele duizenden gestrande Tsjechen. Uiterlijk was de stad niet anders dan gewoonlijk. Maar als men met de mensen sprak, dan merkte men dat ze — naar mijn mening ten onrechte — rekening hielden met de mogelijkheid van een Russische bezetting. Men moet ook niet vergeten, dat ze tien jaar lang een Russische bezetting gekend hebben en die ervaring dertien jaar later nog niet vergeten zijn.

Hoe dan ook, dat leidde er toe dat men van het filosofenkongres verlossende woorden verwachtte. Niet alleen in de Tsjechoslowaakse kwestie, maar liefst ten aanzien van de tijdsproblemen in het algemeen. Nu, daar zijn filosofen niet op berekend. Natuurlijk waren er op het kongres wel mensen die een uitspraak wilden uitlokken over de bezetting van Tsjecho-Slowakije (en de oorlog in Vietnam); en buiten het kongres waren er nog meer die dat verwachtten of hoopten. Maar het is de vraag of dat veel zin zou hebben gehad. Het zou de discussies met de mensen uit de landen van het Warschaupact afgesneden hebben. Maar in elk geval was het een onmogelijke zaak, want men kan een kongres van drieduizend leden niet eens in één zaal voor een discussie bijeenbrengen als daarvoor niet maanden tevoren voorzieningen waren getroffen.

Toch kon ik me ook niet aan de indruk onttrekken, dat de huidige filosofie wel heel weinig licht verschaft in de menselijke situatie van vandaag. Er waren in dit opzicht wel enkele belangrijke inleidingen, maar te midden van de honderden bijdragen vormden ze toch een grote uitzondering. Wie dat allemaal niet konden pruimen waren de linkse marxistische studenten van Wenen. In woord en geschrift lieten ze van hun ongenoegen blijken. En bij enkele gelegenheden — vooral tij-

een radio-uitzending van zondag 29 september 1968

Kalender 1969

De kalender 1969 van het
Humanistisch Verbond,
nu in geheel vernieuwde
uitvoering, is verschenen.

De prijs is

f 4.65

Uw bestelling zien wij gaarne tegemoet door
storting of overschrijving van f 4,65 op post-
rekening 304960 t.n.v. het Humanistisch Ver-
bond, Utrecht.

In de omschrijving: Kalender 1969.

dens de discussies over het marxisme — waren ze met een hele groep aanwezig om luidruchtig te protesteren tegen de wetenschappelijke „marxologie” die bedreven werd. Ik vond het opmerkelijk dat de mensen uit de marxistische landen daar over het algemeen veel minder raad mee wisten dan hun westerse kollega's. In feite gedroegen deze marxistische studenten zich helemaal niet zo buitensporig, als men hun ongenode aanwezigheid op de koop toeneemt.

Men moet intussen niet denken dat de Tsjechische gebeurtenissen het kongres onberoerd lieten. Om te beginnen waren er van de honderdvijfentwintig Russen die zich aangemeld hadden, maar vijfendertig gekomen. De overigen hadden blijkbaar op het laatste moment geen uitreisvisum gekregen. Maar zelfs deze geselecteerde groep maakte niet de indruk de bezetting van Tsjecho-Slowakije erg toe te juichen. En datzelfde gold voor de deelnemers uit de andere landen van het Warschau-pact, behalve enkele Oost-Duitsers. Om van de Roemenen en Zuid-Slaven maar te zwijgen.

Tijdens de discussies hadden de Russen en hun „bondgenoten” het zwaar te verduren. Aan het einde van de week liet één van de Russen zich ontvallen: „Waarover we ook spreken, of het nu taalkundige analyse is, of moderne logika, altijd staat er wel iemand op die ons de vraag stelt wat we nu eigenlijk van Tsjecho-Slowakije denken”. En zo was het. Als konfrontatie van meningen heeft het kongres toch wel gewerkt.

Overigens viel het mij op, dat bij de besprekingen over het marxisme de belangrijkste bijdragen kwamen van Marxisten en Marx-kenners uit Westerse landen. De onvruchtbaarheid van geestelijke diktatuur kon niet duidelijker blijken. Toch is er binnen het marxistische denken een ware revolutie aan de gang, waarvoor men hier in het Westen geloof ik veel te weinig oog heeft. Zoals zich binnen de katholieke kerk een ware

omwenteling aan het voltrekken is, zo is dat ook het geval binnen de marxistische ideologie. En voor ons humanisten is dat een ontwikkeling die we in het oog moeten houden. Daarop zijn ook de kontakten gericht die we zowel met de katholieken als met de marxisten gelegd hebben.

Wat de katholieken betreft, zijn er vaak genoeg mensen, die ons waarschuwen voor de schone schijn; in wezen verandert er niets, zeggen ze. En ik moet toegeven dat een pauselijke encyklië als *humanae vitae*, ze gelijk schijnt te geven. Maar men kan niet voorbijgaan aan de werkelijke vernieuwingskrachten die er in de katholieke kerk toch zijn. En het is onze plicht om deze humanistische krachten te versterken. Er is een wereldbelang gediend met de humanisering van de katholieke kerk. Met het marxisme is het eigenlijk niet anders. Sinds ongeveer 1957 heeft zich een marxistisch humanisme ontwikkeld, dat voor niet-marxistische humanisten een veelbelovende gespreksbasis biedt. Ook hier kan men zeggen: „Kijk dan maar eens naar de houding van de Russen ten opzichte van Tsjecho-Slowakije”. Maar men kan daaruit evengoed en met meer recht de omgekeerde konklusie trekken. De marxistische humanisten in Tsjecho-Slowakije hebben getoond, hoe betrekkelijk ver al de politieke invloed van dit marxistisch humanisme reikt, ook al is het voorlopig gekortwiekt.

Het belang van de humanisering van het marxisme als wereldmacht springt in het oog. En in zekere zin is onze verhouding tot de marxisten als gesprekspartners nog heel anders dan tot de katholieken. Want het gesprek met de katholieken kan ten hoogste leiden tot een gehumaniseerd — of als men wil humanistisch — katholicisme. Maar bij de marxisten gaat het niet alleen om gehumaniseerd of humanistisch marxisme, maar om

Het lied van de storm

Door 't woud der pijnen kreunt en zucht de wind
En machtig wuiven de gepluimde toppen
En strooien rond de zware schilferknoppen
Die stuiven over 't knerpend naaldengrint.

En uit het hemelgroen dier ruige koppen
Die schudden ja en neen, van woede ontzind,
Daalt daar een lied op 't levend mensenkind
Dat van een groots ontzag de borst voelt kloppen:

„De duizend, die zichzelf nooit wezen konden,
Bezitten saam een waarheid die hen bindt;
Hun is 't geloof uit duizend monden.

Maar wie wat menslijk waar is zelf ontgint
Voelt zich aan zich door zich alleen verbonden
En weet, dat hij voor zich slechts waarheid
vindt”.

Jacques Perk, 1859-1881

een echt marxistisch humanisme. Want vele marxisten die ik in Wenen ontmoet heb, zijn zonder twijfel humanisten. De term humanisme is voor marxisten niet vreemd. Men vindt dat woord herhaaldelijk in de marxistische literatuur. Maar na 1957 vindt er een soort wedergeboorte van het marxistisch humanisme plaats.

Omstreeks de dood van Stalin verschijnt in Frankrijk van een zekere Pierre Bigo een studie over marxisme en humanisme; in 1957 verschijnt de bekende Franse marxist Roger Garandy een boek getiteld „Marxistisch humanisme”. En dan volgen een reeks marxistische publikaties over dit onderwerp van Garandy zelf, van Schaff, Fritzhand en Kolakowski in Polen, van Petrosjan in Rusland en van een hele reeks Zuid-Slaven zoals Marković, Petrovič en vele anderen. Met verschillende van deze mensen hebben wij humanisten uit verschillende Westerse landen in Wenen besprekingen gevoerd en discussies gehad. Voor dit doel waren in het officiële kongresprogramma enkele zittingen van een gespreksgroep van de Internationale Humanistische Unie opgenomen. Het was een eerste, maar intens nuttige verkenning op ruimere schaal dan alleen door schriftelijk contact.

We hebben daarover ook een persbericht uitgegeven, dat voor zover ik weet in de Nederlandse pers niet opgenomen is. Waarschijnlijk had men belangrijker nieuws. Maar wij vonden juist dit nogal belangrijk. Vooral omdat de afspraak gemaakt is, dat de konferentie het volgend jaar voortgezet zal worden, maar dan op bredere grondslag. Waarschijnlijk zullen de Zuid-Slaven gastheren zijn en zal de konferentie gehouden worden op het eiland Korcula. Dat is natuurlijk niet toevallig. In Zuid-Slavië is de geestelijke vrijheid het grootst. Er bestaat een onafhankelijke intelligentsia en de humanistische gedachte leeft er sterk. Zie ik het goed, dan staan we hiermee op de drempel van een nieuwe ontwikkelingsfase van het moderne humanisme, die juist door de uitwisseling van ideeën die hier begonnen is, van groot belang kan blijken. Want als het waar is, dat er voor de toekomst geen ander uitzicht is dan in de geest van het humanisme, dan is het wereldomvattende karakter van het humanisme een voorwaarde daarvoor. Dat is op het ogenblik aan de orde.

U zult daar nog wel meer over willen weten denk ik. Daarom wil ik u graag iets vertellen van de inhoud van onze besprekingen en de vragen die

daarbij over en weer aan de orde zijn gesteld. Want dit deel van het kongres had nog het meest het karakter van een echte discussie. Hier werden geen schriftelijke stukken voorgelezen, maar er werd echt van gedachten gewisseld. Ik zie alleen dat mijn tijd zo goed als om is. Ik zal dus een volgende keer verder moeten gaan. Daarvoor heb ik binnenkort een zondag ter beschikking gekregen. Dan hoop ik u hierover iets meer te vertellen. Maar zolang wilt u misschien wel geduld hebben. Tot dan dus.

J. P. van Praag

Van het Nederlands Gesprek Centrum is verschenen:

DE VERHOUDING TUSSEN DE LEVENDE GODSDIENSTEN

Dat in een uitgave van dit college

„Het gezicht van de ander”
en

„Ons gezicht op de ander”

de grootste plaats inneemt spreekt vanzelf.

Maar daardoor ook is deze uitgave zo belangrijk omdat het karikaturen zal wegnemen en een zuiverder beeld geven wat de godsdiensten in Oost en West willen zijn. Voorts dat hierdoor de menselijke ontmoeting bevorderd wordt, een ontmoeting, waaraan de wereld zo'n grote behoefte heeft.

Te bestellen door overschrijving van f 1,50 op postrekening 30 49 60 t.n.v. Humanistisch Verbond - Utrecht met als vermelding N.G.C. 35.

huwelijk

De door het Humanistisch Verbond opgerichte niet-commerciële

correspondentiekring

helpt U bij het leggen van serieuze

huwelijkscontacten

op basis van eigen keuze.

Vraag brochure met voll. inl. aan de Humanistische Correspondentiekring, postbus 210, Utrecht. A.u.b. 40 ct. postzegels bijsluiten.

Van week tot week

Radio (Hilv. II)

Zondag 6 oktober 9.45—10.00 uur: P. Spigt: Het Humanisme in de mode.

Zondag 13 oktober 9.45—10.00 uur: Christiaan Hennekes, Rechter voet in bedwang.

Zondag 20 oktober 9.45—10.00 uur: Dick Zaai: Boekbespreking.

ERASMUS (1469-1538)

Citaten

ERASMUS AAN SERVATIUS ROGERUS

(8 juli 1514)

Alle mensen zijn nu eenmaal niet gelijk. Door mijn bijzonder gestel heb ik vasten nooit kunnen verdragen. Wanneer ik 's nachts wakker schrik, kan ik de eerste uren niet weer inslapen. Tot de letteren alleen — en hiervoor was 't daar niet de rechte plaats — werd mijn geest aangetrokken, en wel zo sterk dat, indien mijn levenswijze niet gebonden was geweest, ik mij ongetwijfeld niet alleen tot de gelukkigen, maar ook tot de goeden had kunnen rekenen.

En daarom, toen ik inzag dat dat leven, 't welk ik gedwongen en niet vrijwillig aanvaard had, mij zo helemaal niet paste, heb ik hoewel het volgens de publieke mening van onze tijd een zondige daad is een roeping die men eenmaal gekozen heeft, ontrouw te worden, toch besloten ook dat deel van mijn ongeluk dapper te dragen. Want gij weet dat ik in vele opzichten ongelukkig ben geweest. Maar dit ene heb ik erger gevonden dan al het andere, namelijk dat ik gedwongen ben tot die levenswijze waarvoor ik zowel naar de geest als naar het lichaam in 't geheel niet geschikt ben; naar de geest, omdat ik een afschuw heb van ceremoniën en de vrijheid liefheb; naar lichaam, omdat, zelfs indien ik die levensgewoonten prettig gevonden had, mijn gezondheidstoestand de vermoeienissen daarvan niet zou hebben verdragen. Maar iemand zal mij voor de voeten werpen dat ik een proeftijd van een jaar had en geen kind meer was. Belachelijk! Alsof iemand zou kunnen eisen dat een jongeman van 17 jaar, vooral iemand die opgevoed is voor de studiën, zichzelf kent, wat een heel ding is zelfs voor een oud man, of in een jaar tijd datgene zou kunnen leren, wat vele grijsaards nog niet begripen. Hoewel ik zelfs van 't begin af aan niet veel voelde voor het kloosterleven, en nog veel minder nadat ik 't meegemaakt had, maar ertoe gebracht was door de redenen die ik genoemd heb, toch geef ik toe dat hij die waarlijk goed is, goed zal leven in welke omstandigheden ook. Tevens ontveins ik mij niet dat ik aanleg had tot grote ondeugden, maar zo verdorven is mijn natuur toch ook weer niet, dat ik niet in het rechte spoor had kunnen geleid worden, als ik een geschikte leidsman had getroffen, een oprecht christen en niet een die alleen de letter van de wet hield. Ik heb er derhalve intussen naar gestreefd in elke levensstaat zo min mogelijk slecht te zijn en meen dit wel bereikt te hebben. Ik heb geleefd temidden van sobere mensen, ik heb geleefd voor de studie der letteren, die mij van vele ondeugden hebben afgehouden. Ik heb kunnen omgaan met mannen, die werkelijk de geest van Christus ademen, door wier gesprekken ik beter geworden ben. Over mijn boeken, die gij misschien veracht, heb ik nog helemaal niet gesproken. Maar velen bekennen dat zij, door die te lezen er niet alleen van hebben geleerd, maar er ook beter door zijn geworden. Hartstocht voor geld heb ik nooit gekend. De ijdelheid van de roem heeft in 't minst geen vat op mij. Door genotzucht heb ik mij nooit laten be-

heersen, hoewel ik er eens wel toe geneigd was. Liederlijkheid en dronkenschap heb ik altijd verafschuwd en vermeden. Zo dikwijls ik echter overwoog het samenleven met u te hervatten, moest ik weer denken aan de afgunst van velen daar, de verachting van allen, aan die koude, nutteloze gesprekken, de geringe kennis die men van Christus heeft, aan die wereldse maaltijden; kortom aan die gehele levensopvatting waarvan ik niet weet wat er nog van te verwachten is, als gij er de ceremoniën uit weglaat.

Ten slotte heb ik ook nog gedacht aan mijn zwakke gezondheid, die nu door mijn leeftijd, door ziekten en doorgestane moeiten nog slechter geworden is, waardoor ik u zou teleurstellen en zelfs zou bezwijken. Reeds enige jaren ben ik namelijk leidende aan niersteen, een zeer ernstige en levensgevaarlijke ziekte. Reeds enige jaren drink ik niets dan wijn, maar kan, door mijn ziekte, zelfs niets eens alle soorten verdragen. Evenmin kan ik tegen alle spijzen of tegen elk klimaat. Want deze ziekte, die gemakkelijk terugkeert, vereist een zeer matig leven; en ik ken het Hollands klimaat, ik ken uw leefregel, om niet te spreken van uw levensgewoonten. Derhalve, indien ik terugkeerde, zou ik niets anders bereiken dan dat ik u last en mijzelf de dood aandeed.

Maar gij vindt misschien dat het geluk voor een groot deel hiérin bestaat, te sterven temidden van de broeders. Deze opvatting misleidt niet alleen u, maar bijna iedereen. Wij maken Christus en onze godsdienst afhankelijk van een plaats, van kleding, van voedsel, van enkele ceremoniën. Wij menen dat 't gedaan is met iemand die zijn wit kleed verandert voor een zwart of die een muts draagt in plaats van een monnikskap, of die van tijd tot tijd van woonplaats verandert. Ik durf dit wel te zeggen, dat die zogenaamde godsdienstige praktijken zeer verderfelijk zijn voor de christelijke liefde, hoewel ze misschien eerst uit heilige ijver ingevoerd zijn. Daarna hebben zij zich vernieuwvuldigd en gesplitst in duizende verbijzonderingen. Het gezag der pausen, in vele opzichten al te gemakkelijk en toegeeflijk, heeft daartoe bijgedragen. Wat is er echter zo smadelijk of zo goddeloos als deze slappe praktijken? Zelfs als gij let op de praktijken die aannemelijk, ja zelfs zeer aannemelijk zijn, dan is het enige beeld dat gij van Christus vindt, niets anders dan wat koud en joods ceremonieel. Dit maakt ons zelfgenoegzaam, hierom oordelen en veroordelen wij anderen. Hoeveel meer in de geest van Christus is het de gehele wereld te beschouwen als één christelijk huisgezin en als één klooster, waarvan een ieder tot uw kapittel en orde behoort; het sacrament van de doop als de voornaamste godsdienstige handeling te achten en er niet op te letten waar men leeft, maar hoe goed men leeft. Gij wilt mij aan één vaste verblijfplaats binden, waartoe zelfs ook mijn leeftijd mij aanspoort. Toch prijst men het reizen en trekken van Solon, Pythagoras en Platoon. Ook de apostelen, vooral Paulus, hebben rondgezworven. De heilige Hiëronymus, ook een monnik, is nu eens te Rome, dan in Syrië, dan weer in Antiochië, nu hier, dan daar; en oud als hij is, houdt hij zich nog voortdurend bezig met de gewijde letteren.

(Vert. O.N.)